

УДК 94(477):356.15(477.52)

**ІСТОРІЯ ГЛУХІВСЬКОГО ЗАГОНУ
СУМСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО
З'ЄДНАННЯ ПІД КОМАНДУВАННЯМ
П. Л. КУЛЬБАКИ (1941-1944 РР.)****THE HISTORY OF THE GLUKHOVSKY
DETACHMENT OF THE SUMY PARTISAN
FORMATION UNDER THE COMMAND
OF P. L. KULBAKI (1941-1944)****Вербовий О. В.,**

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри новітньої історії України, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна), e-mail: o_verbovyj_v@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1792-1397>

Verbovyi O. V.,

Candidate of Historical Sciences, docent,
Docent of the Department of Modern History of
Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine), e-mail: o_verbovyj_v@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1792-1397>

В статті на основі архівних документів досліджено історію Глухівського партизанського загону, що входив до складу Сумського партизанського з'єднання – 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака і діяв на окупованій території України в роки Другої світової війни. Простежено процес створення Глухівського загону та об'єднання його з Путивльським загonom. Проаналізовано структуру та особовий склад Глухівського партизанського загону. Досліджено його бойову, диверсійну та розвідувальну діяльність у період самостійного існування загону та у складі з'єднання (дивізії).

Ключові слова: Друга світова війна, партизанський рух опору, Сумське партизанське з'єднання, Глухівський партизанський загін, Глухівський район.

The article is based on archival documents investigates the history of the Glukhov partisan unit under the command of P. L. Kulbaka, who was part of the Sumy partisan unit - the 1st Ukrainian partisan division, twice the Soviet Union Hero S. A. Kovpak, and acted in the occupied territory of Ukraine during World War II in 1941-1944. The process of creating the Glukhov detachment and merging it with the Putivl detachment is traced. The structure and personnel of the Glukhov partisan group, the number of partisans in different periods of existence are analyzed. His combat, sabotage and reconnaissance activities during the independent existence of the detachment and as a part of the connection (division) were investigated. The participation of the Glukhov detachment in the first raid on Right-Bank Ukraine, Carpathian raid, Lviv-Warsaw raid is characterized. The results of combat and sabotage activities are presented, the losses of the enemy in confrontation with the guerrilla unit are determined.

Keywords: World War II, guerrilla resistance movement, Sumy guerrilla union, Glukhiv guerrilla unit, Glukhiv district.

Радянський партизанський рух опору в роки Другої світової війни отримав своє висвітлення в численних наукових працях радянських, вітчизняних та зарубіжних істориків. На сьогодні історіографія наповнена дослідженнями різноманітних аспектів даної проблеми (загальної історії партизанського руху, кількості партизанів та результатів їхньої бойової діяльності, побуту партизанів, взаємовідносин з місцевим населенням та українськими націоналістичними формуваннями, діяльності окремих учасників партизанського руху тощо) [2; 4; 5 та ін.]. Однак, як відомо, історія складається з деталей, а тому все частіше увагу науковців при-

вертають окремі сюжети та окремі бойові одиниці як суб'єкти партизанської війни. Одним із таких є Сумське партизанське з'єднання (1-ша Українська партизанська дивізія ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака). І якщо історія з'єднання (дивізії) отримала в історіографії належне висвітлення, то діяльність його підрозділів потребує окремого дослідження. Серед партизанських загонів, що фактично весь період окупації території України пройшли у складі з'єднання (дивізії), був Глухівський загін.

Метою даної статті є дослідження історії Глухівського партизанського загону – його створення та об'єднання з Путивльським загonom, формування структури та особового складу, бойової, диверсійної та розвідувальної діяльності спочатку як самостійного підрозділу, а потім у складі Сумського партизанського з'єднання (1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака).

Швидкий наступ німецьких військ змусив радянське керівництво визнати необхідність ведення партизанської боротьби на окупованій території, а відтак, здійснити низку заходів з її організації. Вже 18 липня 1941 р. Політбюро Центрального комітету ВКП(б) прийняло постанову “Про організацію боротьби в тилу німецьких військ”, якою надавались як загальні настанови щодо “створення нестерпних умов для німецьких інтервентів”, так і практичні вказівки партійному та радянському керівництву на місцях [6, с. 369]. Зокрема, передбачалось у вже захоплені німецькими військами райони направляти “найбільш стійких керівних партійних, радянських і комсомольських працівників, а також вірних радянській владі безпартійних товаришів”. Йшлося про підготовлені та законспіровані групи із 2-3-5 чоловік. У тих же районах, яким загрожувала окупація, організацію партизанського і підпільного руху опору було покладено на керівників місцевих партійних органів. Саме вони повинні були завчасно закласти в надійних місцях бази зі зброєю, боєприпасами, продовольством тощо, а також налагодити зв'язок партизанських загонів і підпільних організацій із радянським тилом.

Враховуючи ландшафтно-географічні умови, Сумська область була одним із сприятливих країв для ведення партизанської боротьби у ворожому тилу. А тому, лісисті північні райони фактично від початку окупації стали осередком партизанського руху. Підготовка ж до партизанської боротьби в області тривала впродовж липня–серпня 1941 р., коли в районах організовувалися партизанські групи та закладалися матеріальні й продовольчі бази для подальшої їх діяльності в умовах тимчасової окупації. Одночасно з підготовкою партизанських кадрів на місцях створювалися первинні підпільні партійні організації. Так, у Глухівському районі було створено підпільний райком КП(б)У в складі першого секретаря Г. С. Ковальова та територіальних секретарів С. І. Мартинова і П. Л. Кульбаки [7, с. 95].

Партизанський загін Глухівського району було створено 27 серпня 1941 р. Він став одним із 13 загонів Сумської області, яким вдалося розгорнути свою бойову діяльність в умовах окупації (всього

в області було сформовано 35 партизанських загонів [7, с. 95]. Наказами по загону №№ 1, 2 від 27 серпня призначалося його командування – командир Кульбака Петро Леонтійович та начальник штабу Самойленко Семен Кузьмич. Перед начальником штабу, на якого покладалося розроблення оперативних планів діяльності загону та її облік, з перших же днів було поставлено завдання провести рекогносцировку місцевості й підібрати більш зручне місце для закладання штабу загону, зокрема риття землянок для розміщення особового складу [19, арк. 2-23в]. Також наказом визначалося місце дислокації загону – Зазірські ліси, урочище Мариця та затверджувався його особовий склад у кількості 52 чоловік [19, арк. 2]. Однак, фактична кількість партизанів у загоні на початку його існування не відповідала цифрі, зафіксованій у першому наказі – у звітах командування загону, станом на 27 серпня 1941 р. подається 23 чоловіка [8, арк. 56; 15, арк. 1].

Обов'язки комісара загону від 28 серпня виконував Білявський Олександр Павлович, офіційне призначення якого відбулося 6 вересня 1941 р., після затвердження Сумським обласним комітетом КП(б)У [19, арк. 3]. Після його загибелі 28 лютого 1942 р., комісаром став Ковальов Григорій Іванович, який до війни був другим секретарем Глухівського районного комітету КП(б)У [8, арк. 55; 19, арк. 193в].

Наказом № 3 від 28 серпня Глухівський партизанський загін було розділено на дві оперативні групи: 1-а у складі 22 чол. під командуванням І. С. Єреса, 2-а із 20 чол. під командуванням М. С. Андрієнка. Також виокремлювалася господарська частина, що мала забезпечувати загін продуктами і боеприпасами, начальником якої призначався Г. Д. Роман [19, арк. 23в]. Щоправда, вже 28 вересня його замінив І. М. Давидов, а 30 січня 1942 р. – П. Г. Шульга [19, арк. 53в., 123в].

У загоні від початку була встановлена суворая дисципліна. Зокрема, прийом до складу партизанів здійснювався лише керівництвом – командиром, комісаром та начальником штабу. Самовільний вихід із загону також категорично заборонявся, був поза законом, розцінювався як зрада батьківщині, за яку передбачалося покарання розстрілом [19, арк. 33в]. Всіх партизанів, які самовільно залишали загін, оголошували дезертирами.

Свою бойову діяльність загін розпочав 15 вересня 1941 р., направивши в Слоутські ліси Глухівського району для здійснення диверсій групу партизанів із 9 чоловік на чолі з М. С. Андрієнком [19, арк. 33в]. У цей же час зі складу партизанів було виділено 6 чоловік для підпільної боротьби в м. Глухові та селах Слоут, Зазірки і Черториги [19, арк. 4].

3 листопада, для встановлення зв'язку з відправленою раніше у Слоутські ліси групою партизанів, туди ж було направлено групу розвідки з 12 чоловік на чолі з комісаром загону О. П. Білявським [19, арк. 6]. Дана група з'ясувала, що у Слоутських лісах більше можливостей для проведення оперативної діяльності, а тому 8 листопада командуванням загону було прийнято рішення про

передислокацію з Марицьких лісів у Слоутські [19, арк. 63в]. 9 листопада Глухівський партизанський загін на час переходу об'єднався з Харківськими загонами під командуванням М. Й. Воронцова і О. П. Горбушки та з Шосткинським загonom під командуванням О. Ф. Озерова. При цьому загальне керівництво залишилося за командиром Глухівського загону П. Л. Кульбакою [19, арк. 63в].

У Слоутських лісах ці загони перебували з 11 до 22 листопада, проводячи диверсійну та розвідувальну діяльність. Однак, у зв'язку з виявленням німцями місця розташування партизанів та проведенням операцій з їх знищення, 22 листопада було прийнято рішення про перебазування Глухівського загону, разом із Харківськими загонами М. Й. Воронцова та О. П. Горбушки, до Брянських лісів [19, арк. 8]. 29 листопада загін прибув на місце призначення, однак довго тут не затримався і вже 8 грудня, відокремившись від Харківських загонів, вирушив назад до Слоутських лісів на Глухівщину. Від 12 грудня загін дислокувався на попередньому місці розташування у Слоутському лісі. Підготувавши землянки до зимівлі, партизани у цей період в основному займалися запасанням у навколишніх селах продуктів харчування (картопля, борошно, крупи, м'ясо, сало) та фуражу (сіно, овес) і час від часу проводячи диверсійні акти проти окупаційних сил.

Паралельно з цим командування загону шукало шляхи співпраці з іншими партизанськими формуваннями, які діяли в навколишніх районах. Зокрема, в цей час на хуторі Гута Глухівського району дислокувався Путивльський партизанський загін під командуванням С. А. Ковпака та С. В. Руднева. Ведучи досить активну боротьбу з німецькими й угорськими армійськими підрозділами та з каральними частинами, цей загін на початок 1942 р. вже мав досвід успішних боїв з ворогом, здійснення рейду в Хінельські ліси Орловської області, маршів по території північних районів Сумської області, диверсій на ворожих комунікаціях тощо.

Після проведення переговорів між командуванням цих загонів, згідно з наказом №51 від 27 січня 1942 р., Глухівський партизанський загін об'єднався із Путивльським загonom [19, арк. 113в]. У цьому ж наказі визначалися умови їх взаємодії: “Діяти самостійно, але під командуванням Ковпака, за умови в будь-який час мати змогу відокремитись у самостійний загін”. Причиною прийняття такого рішення було розуміння командуванням Глухівського загону того, що “в зимовий період і маленьким загonom діяти в тилу противника немає можливості”, оскільки “скрізь встановлена озброєна охорона поліції, скрізь здійснюється спротив” [19, арк. 113в]. Відповідний наказ за №68 від 29 січня 1942 р. був і в Путивльському партизанському загоні, за яким дата об'єднання визначалася 28 січня. Доцільність цього пояснювалася тим, що “назрів момент боротьби з німецьким фашизмом в окупованому ними тилу великими силами”. Об'єднання здійснювалося на добровільних засадах, командування Глухівського загону залишалося в незмінному складі (командир П. Л. Кульбака, комісар Г. І. Ковальов, заступник комісара

С. І. Мартинов, начальник штабу С. К. Самойленко), а сам загін у складі 24 чоловік перейменовувався в оперативну групу № 7. Він мав проводити свою оперативну роботу під загальним керівництвом командування Путивльського партизанського загону [11, арк. 58]. 31 січня 1942 р. в загоні також було введено посаду помічника командира з оперативної частини, на яку призначено Голуба Федора Максимовича [19, арк. 13зв]. 19 квітня 1942 р. начальником штабу загону замість С. К. Самойленка, який загинув у бою 16 березня, був призначений Лисиця Іван Єрофійович [19, арк. 20зв-21].

Поступово кількість партизанів Глухівського загону в складі Путивльського об'єднаного партизанського загону під командуванням С. А. Ковпака збільшувалася. Так, 5 лютого 1942 р. до загону було прийнято організовану групу із 20 чоловік (більше половини із с. Зазірки Глухівського району), з якої створено 3-ю оперативну групу під командуванням Ф. Г. Остапенка (загинув у бою 16 березня 1942 р., а групу було розформовано) [19, арк. 15зв.-16, 20зв].

14 лютого оперативні групи розбивалися на відділення, до складу яких входило по 9 бійців: у 1-й та 2-й групах було по два відділення, а в 3-й – чотири. Також у кожній опергрупі було введено посаду політрука [19, арк. 17]. 18 лютого в загоні було створено санітарну частину, до якої увійшли головний лікар В. В. Вільчевський та 4 медсестри, котрі закріплювалися також за оперативними групами [19, арк. 18]. А 19 березня – сформовано розвідувальну групу під командуванням Ф. А. Тидні [19, арк. 20зв].

Отже, за період із серпня 1941 р. до лютого 1942 р. Глухівський партизанський загін пройшов шлях від організації, структурного становлення та перших спроб ведення бойової, диверсійної і розвідувальної діяльності в якості самостійної бойової одиниці (27 серпня 1941 р. – 28 лютого 1942 р.) до входження у склад Путивльського об'єднаного партизанського загону та інтегрування в його структурну організацію. Наступний період існування Глухівського партизанського загону впродовж лютого 1942 р. – лютого 1944 р. пройшов у Путивльському об'єднаному партизанському загоні (групі партизанських загонів Сумської області, Сумському партизанському з'єднанні). Структура та командний склад загону, як і всього з'єднання, у цей час суттєво не змінювалися, не враховуючи зростання за кількісними показниками. 23 жовтня 1942 р., напередодні виходу Сумського партизанського з'єднання в перший рейд на Правобережну Україну, його загони почали називатися батальйонами, зокрема Глухівський загін отримав назву 2-й батальйон. Це було необхідно передусім “для забезпечення маскування на марші” (саме ж з'єднання отримало назву “військова частина 00105”) [11, арк. 298].

Після реорганізації 23 лютого 1944 р. Сумського партизанського з'єднання в 1-у Українську партизанську дивізію ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака відбулися певні зміни й у структурній організації його підрозділів. Зокрема, Глухівський партизанський загін, який іменувався 2-м батальйоном, реорганізовувався у 2-й полк,

командиром якого залишався П. Л. Кульбака, а начальником штабу призначався О. П. Ільїн. Полк, у свою чергу, розділявся на дві роти, які складались із взводів, а також мав розвідувальний та господарський взвод [13, арк. 42].

В результаті бойової та диверсійної діяльності Глухівського партизанського загону в період його самостійного існування, було знищено 2 легкові і 7 вантажних автомашин, підірвано та спалено 3 мости на залізничних шляхах Шостка–Глухів та Вороніж–Глухів, 2 мости на ґрунтових шляхах Глухів–Ярославець та Глухів–Туліголово; пошкоджено 10 проміжків телефонно-телеграфного зв'язку (6 на залізничних та 4 на ґрунтових шляхах). Партизанами були розгромлені підрозділи поліції в селах Зазірки, Уздиця, Ярославець, Туліголово, Дунаєць, Землянка, Черториги Глухівського та Литвинович Путивльського районів Сумської області; заарештовано та обеззброєно 26 чоловік поліції та 4-х старост сіл. Втрати ворога в боях становили 46 чоловік (26 солдатів поліційних і каральних підрозділів, 3 німецьких офіцери та 7 солдатів, 10 угорців) [15, арк. 3-4]. Також проводилися заходи зі зриву вивезення німецькою владою зерна й іншої сільськогосподарської продукції (в селах Зазірки, Ярославець, Уздиця, Туліголово, Дубовичи Глухівського району), велась політико-масова робота серед місцевого населення (організовано 10 зборів у селах Зазірки, Уздиця, Ярославець, Дубовичи, Землянка, поширювались листівки) тощо [15, арк. 8-8 зв.]. Кількість партизанів у загоні в цей час суттєво не зросла: на 27 серпня 1941 р., за офіційними даними, було 23 чол.; на 15 жовтня, за даними командира Путивльського партизанського загону С. А. Ковпака, – 22 чол., а на час об'єднання 28 січня 1942 р. – 24 чол. [11, арк. 58; 15, арк. 1; 3, с. 33].

У складі Сумського партизанського з'єднання – 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака Глухівський загін пройшов весь бойовий шлях від об'єднання 28 січня 1942 р. до розформування 8 листопада 1944 р. Він вів активну бойову, диверсійну, розвідувальну діяльність; брав участь у першому, так званому “Сталінському”, рейді на Правобережну Україну 26 жовтня – 26 листопада 1942 р., у Карпатському рейді 12 червня – 1 жовтня 1943 р., у Львівсько-Варшавському рейді 5 січня – 31 березня 1944 р. тощо.

Уже 24 лютого 1942 р. Глухівський загін, разом із Путивльським та Шалигінським загонами, під командуванням С. А. Ковпака взяв участь у бою в с. Дубовичи Глухівського району, в якому було розбито каральний загін із 500 чол. угорців і 200 чол. поліції. В результаті цього бою, за підрахунками партизанів, ворог втратив до 150 чоловік. 28 лютого в с. Веселе Шалигінського району партизани під загальним командуванням С. А. Ковпака витримали одинадцятигодинний бій з каральним загonom у складі 32-го полку 105-ї піхотної дивізії в кількості 1 200 чол. угорців та 200 чол. поліції. Їм вдалося розбити і розсіяти ворожі сили, втрати яких становили понад 600 солдатів та офіцерів [8, арк. 58].

На початку березня 1942 р. Глухівський загін у складі Путивльського об'єднаного партизансько-

го загону перебазувався в с. Хвощевка Севського району Орловської області [11, арк. 120], де партизани відпочивали, запасалися продовольством, поповнювали свої боєприпаси. В цей час у загоні нараховувалося понад 120 чоловік [15, арк. 3; 18, арк. 16]. 22 березня партизани знову повернулися на Сумщину і до середини травня перебували в с. Стара Гута Середино-Будського району [11, арк. 133-173]. А 15 травня розпочався 70-денний рейд по північних районах Сумської та південних районах Орловської областей. За період з 15 травня по 20 липня 1942 р. особовий склад загону збільшився із 121 до 230 чоловік [15, арк. 83в].

Основним місцем базування Глухівського загону влітку 1942 р. був ліс Довжик Глухівського району [11, арк. 202]. Тут партизани здебільшого вели диверсійну роботу. Так, 15 серпня 1942 р. на залізниці Ямпіль – хут. Михайлівський Сумської області пущено під укис німецький військовий ешелон з 25 вагонами: 7 вагонів з живою силою та 18 вагонів з боєприпасами і продовольством, у результаті чого було знищено паровоз, 12 вагонів, близько 200 біців-угорців. Також розгромлено загін поліції в хут. Олександрівський Ямпільського району та вбито 5 і поранено 6 чоловік. 26 серпня 1942 р. партизанами Глухівського загону підірвано ешелон з продовольством на перегоні Маков–Ямпіль, знищено паровоз, 8 вагонів, 10 чоловік супроводжувального персоналу, в наслідок чого було призупинено рух потягів на дві доби. 6 вересня був підірваний ешелон на залізничній ділянці хут. Михайлівський–Ямпіль. Загалом же за період з 18 серпня до 15 вересня 1942 р. Глухівським загonom знищено 2 паровози, 20 вагонів, вбито 210 угорських та 6 німецьких солдатів, поранено 7 німецьких солдатів [8, арк. 58; 15, арк. 5-53в]. Втрати особового складу Глухівського партизанського загону в боях з противником за період з 27 серпня 1941 р. до 15 жовтня 1942 р. склали 33 чоловіка [15, арк. 7].

26 жовтня 1942 р. Глухівський загін (2-й батальйон) у складі Сумського партизанського з'єднання (військова частина 00105) під командуванням С. А. Ковпака виступив у "Сталінський" рейд на Правобережну Україну. Кількість партизанів у загоні становила 162 чоловіка [18, арк. 22]. Під час цього рейду загін подолав маршрут із Брянських лісів на Правобережну Україну, в район білорусько-українського Полісся: Сумська, Чернігівська, Гомельська, Поліська, Київська, Житомирська області України та Білорусії. В цей період ним було проведено наступну діяльність: пущено під укис залізничний ешелон, у результаті чого знищено паровоз та 13 вагонів з живою силою ворога; підірвано 3 залізничних мости довжиною 327 погонних метрів та 5 мостів на ґрунтових шляхах довжиною 385 погонних метрів; пошкоджено 2 тис. метрів телеграфно-телефонних ліній зв'язку, 1 телефонну станцію; знищено 5 автомашин, 2 бронемашини, 1 мотоцикл, станковий кулемет, 2 підводи з боєприпасами; вбито 454 ворожих солдатів та офіцерів, 18 чол. поліції; полонено 9 чол. Партизанами було захоплено трофеї, які передано на озброєння загону: 2 станкових кулемети, ручний кулемет і ручний

міномет, 71 гвинтівку, 7 пістолетів, 2 радіостанції, 60 ротних мін, 7 тис. патронів різних систем. Втрати партизанів загону в ході рейду склали 10 чол. убитими та 17 чол. пораненими [15, арк. 9-93в]. Не зважаючи на втрати, особовий склад Глухівського загону під час цього рейду збільшився на 57 % і на 1 грудня 1942 р. нараховував 255 осіб, у тому числі 27 жінок [14, арк. 76; 18, арк. 22].

На 1 лютого 1943 р. у Глухівському партизанському загоні налічувалося 279 партизанів (109 українців, 96 білорусів, 45 росіян, 29 представників інших національностей; 26 жінок) [9, арк. 83]. 5 лютого 1943 р. Сумське партизанське з'єднання виступило в черговий рейд на Правобережну Україну, що тривав до початку квітня 1943 р. Під час цього рейду Глухівським загonom (2-м батальйонem) було пущено під укис залізничний ешелон на перегоні ст. Зверув – ст. Ківерці на залізниці Рівне–Луцьк, у результаті чого знищено 1 паровоз і 35 вагонів з живою силою і технікою ворога; підірвано 2 мости на шосейній дорозі Київ–Бородянка довжиною 250 погонних метрів; взято участь разом з іншими батальйонами у підриві мосту через р. Тетерів на залізниці Київ–Коростень; пошкоджено 1 300 метрів телефонно-телеграфних ліній зв'язку; підірвано та спалено скляний завод із виробленою продукцією в с. Корчицька Гута, електростанцію з обладнанням тощо. Партизанами вбито 219 та поранено 31 ворожих солдатів і офіцерів, убито 2 поліцейських. Здобуті загonom трофеї складали 4 кулемети, 1 автомат, 36 гвинтівок, 4 235 патронів різних систем, 16 гранат. Втрати партизанів налічували 23 чол. убитими та 26 чол. пораненими [15, арк. 10-103в]. Загалом же в Глухівському загоні на 1 квітня 1943 р. рахувалося 262 чоловіка (108 українців, 80 білорусів, 50 росіян, 24 представники інших національностей; 24 жінки) [9, арк. 84].

1-5 квітня 1943 р. з'єднання, форсувавши р. Прип'ять, завершило цей рейд у Хойницькому районі Гомельської області Білорусії. В середині травня ним було проведено низку оборонних боїв з німецькими військами. Зокрема, в боях 16-18 травня 1943 р. у районі населених пунктів Тульговичи, Буда, Ломачі, Черновщина, Кожушки Хойницького району, Глухівським загonom було вбито до 275 чол. німецьких солдатів та офіцерів; знищено 1 танк, 1 танкетку, 3 вантажні автомашини; захоплено 2 станкових кулемети, 23 45-мм снаряди, 3 кулеметні стрічки та 6 кулеметних дисків, 5 200 патронів. За три дні бою втрати партизанів склали 5 чол. убитими та 5 чол. пораненими [15, арк. 113в]. Однак, під тиском переважаючих ворожих сил, вони змушені були відступити й 3 червня вийти у Лельчицький район Поліської області Білорусії. В цей час у загоні налічувалося 248 партизанів (104 українця, 60 росіян, 58 білорусів, 26 представників інших національностей; 15 жінок) [9, арк. 87; 16, арк. 17].

Перебуваючи в с. Мілошевичі Лельчицького району, партизани впродовж двох тижнів готувалися до найскладнішого свого рейду, який увійшов в історію під назвою Карпатський (12 червня – 1 жовтня 1943 р.). У цьому рейді Глухівський загін у складі Сумського партизанського з'єднання прой-

шов бойовий шлях від Поліської області Білорусії, територією Ровенської, Тернопільської, Станіславської областей. Як звітувало 2 листопада 1943 р. командування загону, за період Карпатського рейду в результаті бойової та диверсійної діяльності партизанського загону було вбито 413 солдатів та офіцерів ворога; пущено під укіс 2 ешелони з 2 паровозами та 25 вагонами; підірвано 3 залізничних мости довжиною 110 погонних метрів та 4 шосейних мости довжиною 280 погонних метрів; зруйновано 1 електростанцію, 6 нафтовишок, 1 нафтозавод та знищено 50 350 тонн нафти; пошкоджено 6 900 погонних метрів зв'язку та зруйновано 1 телефонну станцію; знищено 43 автомашини, 2 мотоцикли, велику кількість зброї та боєприпасів ворога (4 батальйонних мінометів, 8 станкових і 5 ручних кулеметів, 3 автомати, 5 рацій, 420 мін до ротних і батальйонних мінометів та ін.). Партизанами було захоплено 1 станковий та 4 ручних кулеметів, 1 ручний міномет, 40 гвинтівок, 6 автоматів, 5 пістолетів, 16 тис. патронів, 420 ручних гранат [16, арк. 24-25].

Особливо складним для партизанів став вихід із Карпат, що почався проривом через м. Делятин Станіславської області 4 серпня. В цьому бою був смертельно поранений комісар Глухівського загону П. Г. Шульга. Основна частина загону виходила з оточення в групі під командуванням П. П. Вершигори [1, с. 275; 12, арк. 1]. Командир загону П. Л. Кульбака пізніше згадував: "При виході з Карпат ми були раз вісімнадцять, а то й більше, в оточенні, боїв ми вже не рахували. В одному напрямку нас раз 18 кільцем оточили. Сили були великі. Один раз, числа я не пам'ятаю, нас оточили так щільно, що йшли від нас, ймовірно, метрів у 200, однак вони нас не бачили. Там були великі сили, було близько 40 автомашин, чотири танки проїхало. Вночі ми вибрались із цього оточення. Були випадки, коли ми приймали по три атаки в день козаків, при бомбуванні двох літаків; закопувалися в землю у весь зріст, виходу не було – ні вперед, ні назад..." [1, с. 228]. Втрати загону в цьому рейді обліковувалися 35 чол. вбитими, 21 чол. пораненими (евакуйовані в тил СРСР на лікування) та 64 чол. зниклими без вісті [16, арк. 25].

Повернувшись із Карпатського рейду Глухівський загін у складі Сумського партизанського з'єднання впродовж жовтня–грудня 1943 р. дислокувався в Олевському районі Житомирської області, ведучи бойову і диверсійну діяльність на залізниці та завдаючи шкоди ворожим гарнізонам. Так, однією з успішних бойових операцій, проведених загonom під керівництвом командира П. Л. Кульбаки та начальника штабу І. Є. Лисиці, була операція на станції Олевськ 15 листопада, під час якої розгромлено німецький гарнізон. У результаті операції було спалено 4 паровози та 261 вагон, з яких ешелон на 45 вагонів зі снарядами, ешелон на 45 вагонів із живою силою (відновлювальна бригада із інженерним залізничним майном), ешелон на 59 вагонів із продовольством та обмундируванням, ешелон на 45 вагонів із танками та гарматами. Частково було пошкоджено 75 плат-

форм із паливом, боєприпасами та автомашинами. Зруйновано водокачку, службове залізничне приміщення, телефонний зв'язок, підірвано 4 лінії залізничного полотна по 300-350 метрів. Втрати ворога обраховувалися близько 500 чол. убитими та 250 пораненими. Партизани мали 1 бійця вбитим та 5 пораненими [20, арк. 5-5зв]. Крім того, диверсійною групою Глухівського загону за період з 18 листопада по 10 грудня 1943 р. на залізниці було знищено: 1 бронепотяг, 2 паровози, 5 платформ, підірвано 1 500 метрів залізничного полотна, знищено 12 телефонних стовпів, убито 8 та поранено 18 німців [20, арк. 5-6зв]. У цей час продовжувалося поповнення особового складу загону, зокрема за період з 1 жовтня до 1 грудня 1943 р. кількість партизанів зросла з 124 до 164 чоловік [9, арк. 89-90].

5 січня 1944 р. Глухівський партизанський загін у складі Сумського партизанського з'єднання, а потім 1-ї Української партизанської дивізії ім. двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака, під загальним командуванням П. П. Вершигори виступив у черговий рейд на територію Східної Галичини та прилеглих районів Польщі, який було названо Львівсько–Варшавським. Партизани, вирушивши з Житомирської області, з боями пройшли 2 100 км за маршрутом: Собичин, Столин, Колодзя, Маневичи, Кримне, Володимир–Волинський, Турійськ, Порицьк, Горохув, форсували річку Буг на відтинку Соколь–Кристинопіль, вийшли через Львівську область в Люблінське воєводство на Рава Руська, Цешанув, Тарноград, Білгорая, Замостя, Красностав, Люблін, Варшава, Скшешув, форсували річку Західний Буг та вишли в Східну Пруссію, в район Біловезької Пущі – ст. Черемха, Кобрин, Антополь, Дрогичин, Мотоль [10, арк. 182]. Рейд тривав до 31 березня й завершився виходом партизанів до Білорусії, в район містечка Мотоль, що 40 км на північний захід від Пінська.

За період рейду партизани Глухівського загону (2-го полку) пустили під укіс 2 ешелони з 2 паровозами та 67 вагонами; знищили 56 автомашин, 17 танків і бронемашин, 4 трактори, 3 мотоцикли, 1 літак; пошкодили 51 телефонний апарат, 2 050 метрів лінії зв'язку; зруйнували 2 спиртзаводи, знищивши 150 тонн спирту, 2 електростанції, 1 водокачку, 1 лісозавод тощо. Шкода, нанесена живій силі ворога, складала 1 207 чол. убитими, 216 чол. пораненими та 125 полоненими. Втрати партизанів становили 33 убитими, 53 пораненими та 5 зниклими без вісті [17, арк. 31-31зв].

Особливістю Львівсько–Варшавського рейду було ведення постійної боротьби з підрозділами Української повстанської армії. Як зазначалось у бойовому звіті командування загону, за період з 5 по 31 січня 1944 р. ними було проведено 7 бойових операцій, 5 з яких були з українськими націоналістами (здебільшого у звіті фіксувалось як "очищення від націоналістичних угруповань" населених пунктів). У результаті, було вбито 33 чол., поранено 29 чол. та полонено 14 чол. [20, арк. 7].

У квітні–травні 1944 р. дивізія дислокувалась у районі села Мороч Мінської області, де було встановлено контакти з місцевими білоруськими

партизанами, налагоджено зв'язок із радянським тилом, куди вдалося переправити поранених у рейді бійців. Зокрема, саме Глухівський загін (2-й полк дивізії), мобілізувавши місцеве населення навколишніх сіл, готував майданчик для посадки літаків і відправлення в тил важко поранених бійців. У той же час, партизани 2-го полку, разом з іншими, готувалися до чергового рейду й здійснювали в основному диверсійну та розвідувальну діяльність. Маючи у своєму розпорядженні досить потужну групу мінерів (на момент виходу в Львівсько-Варшавський рейд налічувалось 11 чоловік [10, арк. 291]), загін вів досить успішну підривну роботу. Наприклад, за період з 5 січня по 5 серпня 1944 р. мінерами 2-го полку було підірвано 10 шосейних мостів довжиною 791 метр, що складало понад 25 % від загальної кількості підірваних дивізією мостів [10, арк. 316].

У червні 1944 р., командування дивізії отримало нове завдання вийти в рейд для ведення диверсійних дій на ділянках залізниці Брест–Барановичі–Мінськ, Седлець–Ліда та Варшава–Гродно, однак уже 5 липня, на виконання наказу начальника Українського штабу партизанського руху Т. А. Строкача, вона вирушила на південь у напрямку Києва через Волинську та Ровенську області [10, арк. 211-212, 235]. За період з 22 червня до 20 липня 1944 р. 2-й полк знищив 5 середніх танків, 3 танкетки, 5 бронемашин, 1 паровоз, 35 автомашин, 1 мотоцикл тощо. Втрати, завдані ворогу, склали 783 чол. убитими, 179 чол. пораненими та 64 чол. полоненими. Втрати партизанів були 7 чол. убитими, 21 чол. пораненими та 1 чол. зник без вісти [17, арк. 37-37зв].

З наближенням лінії фронту активність бойової та диверсійної діяльності партизанів поступово знижувалася, зокрема, за даними командування дивізії, за період з 22 липня по 18 серпня 1944 р. 2-й полком (Глухівським загonom) ніяких бойових та диверсійних дій не було проведено [17, арк. 39]. Припинив же свою партизанську діяльність Глухівський загін, як і всі інші підрозділи дивізії, 15 серпня 1944 р., перейшовши у підпорядкування Народному комісаріату внутрішніх справ УРСР, а розформовано дивізію було 8 листопада 1944 р.

Отже, Глухівський партизанський загін, створений для ведення боротьби на окупованій німцями території, розпочавши свою бойову діяльність у серпні 1941 р., проявив себе як дієвий окремий підрозділ. Малочисельний, але боєздатний особовий склад, в міру власних можливостей, здійснював бойову, диверсійну, розвідувальну діяльність. Після входження до складу Сумського партизанського з'єднання бійці та командири загону взяли участь у рейді на Правобережжю України, Карпатському рейді, Львівсько-Варшавському рейді, продемонструвавши високі бойові якості та завдавши відчутних втрат ворогові.

Список використаних джерел

1. 'Від Полісся до Карпат. Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака (червень–вересень 1943 р.): очима учас-

ників, мовою документів', 2005, Київ: Парламентське видавництво, 304 с.

2. Коваль М. В., 1999, 'Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.): історіографські нотатки', Київ: Інститут історії України НАН України, 75 с.

3. 'Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений', 1941-1944, 2010, Москва: ЗАО Издательство Центрполиграф, 670 с.

4. 'Питання методології та історіографії, Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси у двох книгах, 2011, Київ: Наукова думка, Кн. 1, С. 9-162.

5. Слободянюк М. А. 'Антифашистський рух Опору в Україні (1939-1944 рр.): історіографія проблеми: монографія, 2017, Дніпро: Гера, 460 с.

6. 'Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945: Документы и материалы в 3 томах', 1980, Київ: Наукова думка, Т. 1, 553 с.

7. 'Сумская область в период Великой Отечественной войны. 1941-1945. Сборник документов и материалов', 1988, Київ: Наукова думка, 437 с.

8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), Ф. 62, Оп. 4, Спр. 159, 95 арк.

9. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 1, 91 арк.

10. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 5, 431 арк.

11. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 8, 303 арк.

12. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 23, 82 арк.

13. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 24, 110 арк.

14. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 37, 193 арк.

15. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 47, 30 арк.

16. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 49, 78 арк.

17. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 52, 156 арк.

18. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 101, 93 арк.

19. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 191, 66 арк.

20. ЦДАГО України, Ф. 63, Оп. 1, Спр. 198, 61 арк.

References

1. 'Vid Polissia do Karpat. Karpatskyi reid Sums'koho partyzanskoho z'iednannia pid komanduvanniam S. A. Kovpaka (cherven–veresen 1943 r.): ochyma uchastnykiv, movoiu dokumentiv', 2005, Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 304 s.

2. Koval M. V., 1999, 'Druha svitova viina i Ukraina (1939-1945 rr.): istoriohrafski notatky, Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 75 s.

3. 'Partyzanskaia voina na Ukraine: Dnevnyky komandyrov partyzanskykh otriadov y soedynenyi. 1941-1944', 2010, Moskva: ZAO Yzdatelstvo Tsentrpoligraf, 670 s.

4. 'Pytannia metodolohii ta istoriohrafii, Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st. Istorychni narysy u dvokh knykh, 2011, Kyiv: Naukova dumka, Kn. 1, S. 9-162.

5. Slobodianiuk M. A. 'Antyfasystskyi rukh Oporu v Ukraini (1939-1944 rr.): istoriohrafia problemy: monohrafiia, 2017, Dnipro: Hera, 460 s.

6. 'Sovetskaia Ukraina v hody Velykoi Otechestvennoi voyny 1941-1945: Dokumenty y materialy v 3 tomakh, 1980, Kyiv: Naukova dumka, T. 1, 553 s.

7. 'Sumskaia oblast v peryod Velykoi Otechestvennoi voyny. 1941-1945. Sbornik dokumentov y materialov, 1988, Kyiv: Naukova dumka, 437 s.

8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy), F. 62, Op. 4, Spr. 159, 95 ark.

9. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 1, 91 ark.

10. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 5, 431 ark.

11. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 8, 303 ark.

12. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 23, 82 ark.

13. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 24, 110 ark.

14. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 37, 193 ark.

15. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 47, 30 ark.

16. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 49, 78 ark.

17. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 52, 156 ark.

18. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 101, 93 ark.

19. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 191, 66 ark.

20. TsDAHO Ukrainy, F. 63, Op. 1, Spr. 198, 61 ark.